

İHTİZÂL (الإختزال)

İbareden, kendileri bulunmadan da anlamın tamam olduğu kelime veya cümleleri eksiltmek suretiyle gerçekleşen icâz türü
(bk. İCÂZ).

İHVÂN (الإخوان)

Çeşitli bedevî kabilelerin Abdülaziz b. Suûd liderliğinde yürüttüğü 1912-1930 yılları arasında etkili olan Vehhâbî kaynaklı dinî ve siyasi hareket
(bk. ABDÜLAZİZ b. SUÛD; SUÛDİLER; VEHHÂBİLİK).

İHVAN (الإخوان)

Aynı şeyhe bağlı olan müridleri, aynı tarikatın veya tarikat kolunun mensuplarını ifade eden bir terim.

Sözlükte “erkek kardeş, arkadaş, yoldaş, dost, meslektaş, ortak” anlamlarına gelen ah kelimesinin çoğulu olup Türkçe’de daha çok tekil anlamında yaygındır. İslâm dini inananların birbirinin kardeşi olduğunu ilân etmiştir (Âl-i İmrân 3/103; et-Tevbe 9/11; el-Hucurât 49/10; el-Haşr 59/10). Kur’an’da İslâm’a karşı oluşturulan grupların da birbirinin kardeşi olduğu belirtilmiştir (el-Haşr 59/11), Hz. Peygamber müslümanları din kardeşliğine bağlı kalmaya çağırmıştır (Buhârî, “Nikâh”, 45, “Mezâlim”, 3; Müslim, “Bir”, 23, 32). Hadislerde geçen “din kardeşi, din ve dünya kardeşi” (Buhârî, “Nikâh”, 11; Tirmizî, “Menâkıb”, 20) tabirleri de bu hususun önemini ifade eder. Hiçbir ayırım yapılmadan kadın erkek bütün müminler birbirinin kardeşi kabul edilmekle beraber Resûl-i Ekrem Medine’ye hicret ettiği anda özel bir anlamda Mekkeli muhacirlerle Medinelî ensarı birbirine kardeş yapmış (bk. MUÂHÂT), böylece göçmenlerle yerlileri kaynaştırmayı amaçlamıştır (Buhârî, “Nikâh”, 7; “Şavm”, 51, Müslim, “Fezâ’ilü’ş-şahâbe”, 203).

Sûfîler ilk dönemlerden itibaren kendi aralarında farklı gruplar oluşturmaya, birbirine kardeş gözünü bakmaya başlamışlardır. Tasavvufun giderek tarikat şeklinde kurumsal bir yapı kazanmasıyla birlikte bu durum daha da gelişmiştir. Gazzâlî’nin kaydettiğine göre sûfîler birbirinin yüzüne severek ve merhametle bak-

mayı ibadet sayıyor (*İhyâ*, II, 159), bazan aralarında yaptıkları sohbetlere yabancıların girmesine dahi izin vermiyorlardı. Bu dönemde müridlerin birbirine hizmet etmeleri, gönül hoşluğuyla birbirinin mallarını harcamaları, ihvana karşı fedakâr ve tahammüllü olmaları, özür dilemeyi gerektirecek davranışlardan sakınmaları, sevgi ve şefkat duygularıyla dolu olmaları öğütleniyordu (Serrâc, s. 234-237; Kuşeyrî, s. 433-439, 574-580, 746, 749).

Başlangıçta daha çok “ashap” kelimesiyle ifade edilen ihvan kavramı, ilk tasavvufî eserlerde sohbet ve müridliğin âdâbına dair bölümlerde işlenmiştir. İhvan kelimesine ilk olarak Kuşeyrî’nin *er-Risâle*’sinde rastlanmaktadır (s. 746). Sûfîler, V. (XI.) yüzyıldan itibaren bugünkü mânada tarikatlar halinde örgütlenmeye başlayınca aynı tarikata veya tarikat koluna bağlı olanlara özel anlamda ve bir tasavvuf terimi olarak ihvan denilmiştir. Bütün tasavvufî zümrelerde ihvan terimine veya onunla aynı anlama gelen “ah, fetâ, dervîş, pîrdaş” gibi kelimelere tesadüf edilmektedir. Tarikatlar bir kurum olarak ortaya çıkınca ihvan ve pîrdaş olan müridler arasındaki ilişkiler daha düzenli bir şekil almış, bu dönemde yazılan *Âdâbü’l-mürîdîn*, *‘Avârifü’l-ma‘ârif* gibi eserlerde ihvanın gözetmesi gereken kurallara özel bölümler ayrılmıştır. Bu eserlerde ihvan arasındaki sevginin sırf Allah için olduğu, maddî çıkar, itibar veya şöret arzusunun söz konusu edilmeyeceği, ihvanın her zaman birbirini hayırla andıkları, karşılık beklemeden birbirlerine hizmet ettikleri, kardeşinin hatalarını görmezlikten gelip ezalarına katlandıkları, ihtiyaçlarını gidermeye çalıştıkları, daima saygılı, hoşgörülü davrandıkları, her zaman kardeşlerini haklı, kendini kusurlu bildikleri, insafılı olup insaf beklemedikleri, birbirinin sevinç ve üzüntülerini paylaştıkları, bir sıkıntıyla karşılaşmanın yardımına koştukları, vefalı olmayı ve sadâkatten ayrılmamayı görev bildikleri anlatılmaktadır (Ebû Tâlib el-Mekkî, II, 442-489; Gazzâlî, II, 154-191; Şehâbeddin es-Sühreverdî, s. 423-442).

Aynı tarikatın mensupları, kendi aralarında sırf Hak rızasına dayanan samimi bir dostluğun gereklerini yerine getirmenin yanı sıra tekke düzenine, tarikat kurallarına, şeyhin öğütlerine tam anlamıyla uyar, büyüklerini baba, akranını kardeş, küçüklerini evlât olarak görürler. Şeyh baba, müridleri onun evlâtlarıdır. Şeyhin eşi anne, birbirlerinin eşleri ise hemşiredir (bacı) (Ebû’l-Mefâhir Yahyâ el-Bâharzî, s. 106-127; Muhammed b. Abdullah el-Hânî,

s. 27-29). Bu samimi dostluğun hâtırası ölümden sonra da devam eder. Vefat eden mensuplarının geride bıraktığı aile fertlerini korur, onlarla da dostça ilişkiler kurarlar. Menâkıb kitaplarında ihvanın sadâkatini, vefakârlığını ve fedakârlığını gösteren pek çok örnek kaydedilmiştir.

Ahîlik’te ve fütüvvet ehli arasında da mânevî kardeşlik bağına büyük önem verilmiştir. Şehâbeddin es-Sühreverdî el-Maktûl daima Allah’ı tesbih, takdis ve zikreden tevazu ve huşû sahiplerine “ihvân-ı basîret”, “kün makamı” denilen bir mertebede bulunan, iradeleriyle sûrî şeyleri icat etme gücüne sahip olanlara “ihvân-ı tecrîd”, beşerî kir ve lekelerden kurtulup ruhlarını kemal halleriyle donatanlara da “ihvân-ı safâ” demektedir (*Mecmû‘a*, II, 242-245). Bu son tabirin bir felsefeciler grubu olan İhvân-ı Safâ ile ilgisi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, “Nikâh”, 7, 11, 45, “Mezâlim”, 3, “Şavm”, 51; Müslim, “Bir”, 23, 32, “Fezâ’ilü’ş-şahâbe”, 203; Tirmizî, “Menâkıb”, 20; Hâris el-Muhâsibî, *er-Ri‘âye*, Kahire 1970, s. 366-381; İbn Kuteybe, *‘Uyûnü’l-ahbâr* (Tavîl), III, 3, 135; Serrâc, *el-Lüma‘*, s. 234-237, 253, 273; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütübü’l-kulûb*, Kahire 1961, II, 442-489; Mâveridî, *Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn*, Kahire 1973, s. 162-184; Kuşeyrî, *Risâle* (Ulu-dağ), s. 433-439, 574-580, 746, 749; Hücvîrî, *Keşfü’l-mahcûb*, s. 426; Gazzâlî, *İhyâ*, Kahire 1939, II, 154-191; Abdülkâdir-i Geylânî, *el-Gunye li-tâlibi tarîki’l-hâk*, Beyrut 1966, II, 148, 288; Ebû’n-Necîb es-Sühreverdî, *Âdâbü’l-mürîdîn*, Tahran 1984, s. 188; Sühreverdî el-Maktûl, *Mecmû‘a-i Devvum-i Muşannefât-i Şeyh-i İsrâk*, Tahran 1377 hş., II, 242-245, 395; a.mlf., *Se Risâle-i eş-Şeyh-i İsrâk*, Tahran 1397, s. 108, 173; a.mlf., *Hiikmetü’l-işrâk*, Tahran 1397, s. 242; Şehâbeddin es-Sühreverdî, *‘Avârifü’l-ma‘ârif*, Beyrut 1966, s. 423-442; Ebû’l-Mefâhir Yahyâ el-Bâharzî, *Eurâdü’l-ahbâb ve fuşûşü’l-âdâb* (nşr. İrec Efşâr), Tahran 1358 hş., s. 106-127; Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *el-Behcetü’s-seniyye*, İstanbul 1989, s. 27-29; Zekî Mübârek, *et-Tasavvufü’l-İslâmî*, Kahire 1954, II, 212-227; Seyyid Sâdik-i Güherîn, *Şerh-i İştîlâhât-ı Tasavvuf*, Tahran 1361, I, 115-125; Ahmed Pâketçî – Abdülemîr Selîm, “İhvân”, *DMBİ*, VII, 237-242.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

İHVÂN-ı MÜSLİMİN (الإخوان المسلمون)

Mısır’da kurulan ve bazı Ortadoğu İslâm ülkelerinde de faaliyet gösteren dinî-siyasî bir teşkilât ve hareket.

Mart 1928’de İsmâiliye’de Hasan el-Bennâ tarafından Cem’iyyetü’l-ihvânî’l-müslimîn adıyla kuruldu. 1932’ye kadar Süveyş Kanalı bölgesindeki şehirlerde pek